

Irodalom

Sziráky Judith: Zárójelentés

Sziráky Judith új kötetének címadó írása, a *Zárójelentés* kórházi történetre épül, amelyet egy hatvanéves nyugdíjas ápolónő ad elő. Az elbeszélő hős azonban nemcsak az emlékeiből él; visszahívott takarítónőként, majd éjszakai nővérként résztvevője is a történetnek. Középpontba állítása szerencsés írói döntésre vall. Alulról figyeli és reflektálja az eseményeket, de szakmai múltja és tájékozottsága a kórházi világ beavatottjává is teszi. Tehát mint annyi elődje az elbeszélő irodalomban, határhelyzetben lévő alak, akit élete és tudata a külvilággal és a kórház mikrokozmoszával egyaránt összekapcsol. Így közvetítő lehet, s reflexióiban személyes véleményként őrzi azokat a sajátosságokat, amelyek az orvosok és a betegek, a gyógyítás és a társadalom viszonyát meghatározzák. Az író a kórházi világot természetesen más módon is világszerűvé tehetné volna, határhelyzetű közvetítő hőse azonban lehetővé teszi számára, hogy nélkülözhesse a kórház szimbolizálását, avagy parabolisztikus átrajzolását. S ezt az elbeszélő hősnőt nemcsak határhelyzete avatja ilyen gazdag jelentések hordozójává, hanem személyiségrajza is. Sok karatársnőjétől eltérően ő sohasem képes megszokni a szenvedést és a halált: segítő szándéka nem csupán szakmai erény, hanem elemi emberi tulajdonság is. Számára a kórház ugyanolyan közeg, mint más hősök történetében a család, a baráti kör vagy a történelem. S mivel az ő személyes közege, ezért a tágasabb világ mikrokozmosza is.

Sziráky Judith színhelyválasztása nem egyedülálló. Közismert, hogy a kórház jó ideje ugyanúgy a társadalmi problémák bemutatásának és elemzésének a terepe, mint az iskola, a bérház, a vonatfülke és sok más, az életből kimetszhető zárt közösség. Környezetrajzának és eseménytörténetének megvan a maga

konkrétasága, jelentése azonban csak akkor mutathat önmagán túl, ha konkrétumainak egyszerűsége és zártsága kinyílik az olvasó előtt. A *Zárójelentés* zárt világát az elbeszélő hősnő közvetítő tudata és stílusa teszi nyitottá az általános emberi értékek felé. A történet – amely fokozatosan az ő történetévé válik – így a helytállás, a küzdelem s a halállal szemben álló ember érzelmeinek a foglalata. Közhelyes tehát a *Zárójelentés* jelentése? Igen, ahogy közhelyes nagyon sok klasszikus mű végső gondolata is, amelyet a hozzá vezető egyéni életút, az egyszerűségében is érvényes konkrét közeg tesz élővé és újra és újra átélhetővé.

Az előbb az irodalom kedvelt zárt terepei között csupán véletlenül, régebbi olvasmány-emlékeimre visszagondolva említettem a vonatfülkét. Később, amikor a kötet második darabját akartam röpké értelmező elemzés alá vetni, hirtelen felismertem, hogy Sziráky Judith írói reflexei ugyanúgy működtek, ahogy elődeié a mikrokozmoszok megjelenítői között. E második elbeszélés, az *Utások* színhelye egy vonatfülke. Véletlenül egymás mellé sodródott alakokat tesz akaratlan is alkalmi emberi közösséggé ez a zárt közeg, akik közül az esetlegességben maradtak ki is hullnak. Végül három szereplő marad a vonatfülke zárt terepén, amely először az elbeszélés világát szolgáltatta, majd egyre inkább drámai közegé válik. Igaz, csehovi természetű ez a drámai közeg, tehát a történet és az akció határvonáján helyezkedik el, az írói gondolatok közvetítését azonban egyre következetesebben a feszültségre, a helyzetrajzra és a dialógusok térközeire bízta. A megmaradt három drámai alak: egy mérnökgyakornok, aki vidéki nagynénjéhez utazik, egy kereskedő útban hazafelé üzleti tárgyalásai után s egy csinos kasszírónő, aki újabb stációja felé halad szomorú kálváriáján. Pusztán egymásmellettiségüket a kereskedő beszédkényszere mozditja el a holtpontról. Először a fiatal mérnökkel elegyedik szóba, akit a kényszeres és kényszeredett kölcsönös feltárlkozás után igyekszik bevonni a kasszírónő megfigyelésébe és minősítésébe. A kibontakozó dráma e harmadik alakja egyelőre csupán külső megjelenésével szól bele a dialógusba: ízléstelen kalaptollalál és közön-

séges szépségével. Maga a valódi akció krimiszzerű motívumot képvisel az elbeszélésben: a kasszírón felpróbálja azt az értékes gyűrűt, amelyet a kereskedő visz a feleségének; a gyűrű túl kicsi, s levehetetlenül ráfeszül a kasszírón ujjára, így ők ketten a kereskedővel elválaszthatatlanul egymáshoz kényszerülnek a megoldás megtalálásáig. A fiatal mérnök segítő szándéka áldozataként kerül az akcióba: a kényszer-párt magával viszi a nagynéni otthonába, aki azután orvosló képességekkel felruházott öreg hölgyként megszabadítja a gyűrűtől a kasszírón ujját. Közben azonban felhalmozódik az igazi belső dráma is. A kereskedő alpári udvarlása és gyanúsítgatása, mely trükknek minősíti a gyűrű lehúzhatatlanságát, egyre megalázóbb helyzetbe szorítja a kasszírónót, a fiatal mérnököt pedig akaratlan ítélkezésvé. Az ő ítélete azonban nem válhat érvényessé nemcsak a kereskedő ellentámadásai miatt, hanem mert pártatlansága feloldódik abban az érzelemben, amely közte és a kasszírón között kialakul. Így az ítélkezés arra a nagynénire marad, aki voltaképpen bele se kerül a dráma cselekményébe. Ítéletét személyiségrajza és magatartása fogalmazza meg: a tisztaság, a jóhiszeműség és a segítségre mindig kész erő. Az elbeszélés krimi-motívumának lezárása már csak felkiáltójelet tehet a nagynéni személyiség- és magatartásrajzába belefoglalt jelentés mögé. A gyűrű-problémától megszabadult kereskedő újra kezdi alpári és megalázó udvarlását, mire a kasszírón némileg váratlanul mellbe szúrja. Ez az action gratuite, a modern elbeszélő irodalomnak e gyakori fogása, korábban rejtett tartalmakat fejez ki: a megalázottak lázadását helyezi a jószág és a segítő szándék példázata mellé.

Folytathatnánk az elemzést. Erre most nincs terünk, de talán jól tettük, hogy a kötet teljességének bemutatását feláldoztuk a pillanatnyi elmélyülések érdekében, mert nehezen tudtuk volna különben felvázolni Sziráky Judith írói jellemképét. Mivel szakmánk arra kényszerít, hogy az írókat valamilyen irányzathoz vagy csoporthoz soroljuk, irodalomtörténetünkben őt a Nyugat második nemzedékének fejezetében mutatjuk be. Számoltunk azonban azzal, hogy kategóriánk meglehetősen homályos, s azzal is, hogy a most nyolcvankét éves író nő több korszak hatását fogadta be. Többet mondunk tehát róla, ha leírjuk és értelmezzük eszközeit, világát és mondanivalóit. Láttuk; a Zárójelentésben elbeszélő hőst állított a középpontba, s az epikai hitre oly mértékben ügyelt, hogy nagyon halványan élénk állítja az

elbeszélés célzottját, az ápolónő férjét is. Nem kell különösen bizonyítanunk, hogy az epikai hitelnek ez a túlzott tisztellete a modern prózában már fölöslegesnek látszik. Annál is inkább, mert az ápolónő férje élő valóságában nem is jelenhet meg az elbeszélésben, tehát csak keretül szolgálhat. Szerencsére az író nő nem is erőlteti ezt a közlésmódot, mert az *Utásokban* már a több nézőpontú előadásmódot alkalmazza, máshol pedig a belső monológot. Nem kísérletező író tehát Sziráky Judith: tiszteletre méltó mondanivalóit a nyugatos magyar prózairodalom közkincsének alkalmazására és jelentéshordozó szerkezetére bízta.

Bodnár György

Kovács András Bálint–Szilágyi Ákos: Andrej Tarkovszkij, az orosz filmművészet Stalkere

Mindössze 2500 példányban, az Eötvös Loránd Tudományegyetem társadalomelméleti folyóirata, a *Medvetánc* mellékleteként jelent meg Szilágyi Ákos és Kovács András Bálint közös munkája, amely abban az értelemben is revelatív hatású, hogy – a nemzetközi szakirodalmat is figyelembe véve – elsőként tárgyalja átfogóan Andrej Tarkovszkij filmművészetét. A kötet 1–2 hét leforgása alatt az utolsó példányig elkelt, minden felmérésnél objektívebben jelezve egyfelől azt a tényt, hogy „az orosz film Stalkere” Magyarországon is megtalálta közönségét, másfelől azt, hogy a szerzőpáros igen komoly, minden tiszteletre méltó szellemi erőfeszítése, mellyel Tarkovszkij összetett, súlyosan gazdag művészetének mélyére hatoltak, nem volt hiabavaló. A minőség, a művészi, emberi és tudományos hitel még ebben a botrányos században, „történelmi végjátékban” is előbb vagy utóbb utat talál mindazokhoz, és *közösséget teremt* mindazokkal, akik ezen értékek mentén próbálnak tájékozódni a világban, kultúrában és önmagukban. Igazi értékre, szellemi-lelki kincsre, az Igazságra – melynek létezésében Tarkovszkij mindennel szembenézve és mindennek ellenére rendületlenül hisz – csak úgy bukkanhatunk, ha vállaljuk a felé vezető út (Zóna), küzdelem fájdalmas erőfeszítéseit, a szülés-újja születés kínjait. Ez a tarkovszkiji örökség egyik alap gondolata. A pillanatokra meglelt és az úton járás során szinte észrevétlenül mindjobban kiteljesedő Igazság azonban – paradox módon – nem rögzíthető, statikussá sem tehe-